

in de lidstaten en de EU. Het tweede hoofdstuk onderzoekt hoe gender op de Europese agenda kwam in de jaren vijftig, hoe activistische vrouwen het debat omtrent gelijke lonen en eerlijke concurrentie zouden transformeren naar een bredere eis tot meer rechten voor vrouwen en hoe feministische academici er toe kwamen het thema te bestuderen. In de volgende twee hoofdstukken analyseert de auteur de politieke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in de lidstaten en in de EU en evalueert ze het EU-besluitvormingsproces vanuit een genderperspectief. Vervolgens worden drie cruciale thema's besproken: de verzoening van werk en gezin, de strategie rond gendermainstreaming en het beleid rond gender en geweld. Het achtste hoofdstuk gaat dieper in op de manier waarop het gelijkekansenbeleid van de EU zich horizontaal heeft uitgebreid om ook andere bronnen van ongelijkheid aan te pakken, zoals ras en seksualiteit. Het voorlaatste hoofdstuk, over gender en europeanisering, bespreekt hoe de verschillende toetredingsrondes sinds de jaren zeventig de genderregimes van de lidstaten veranderd hebben. De auteur besluit met een omvattende evaluatie van het Europees genderbeleid en bezint over de mogelijke impact van het verdrag van Lissabon. De verdiensten van dit werk zijn veelzijdig: enerzijds is dit boek nuttig voor studenten en onderzoekers van de moderne Europese geschiedenis omdat het een volledige, maar toegankelijke inleiding geeft van hoe de genderrelaties in Europa sinds 1957 worden gevormd door het Europees beleid, de besluitvormingsprocessen en haar instellingen, maar ook vice versa hoe de bestaande genderrelaties op hun beurt de EU en haar beleid vormen. Anderzijds is een coherente en systematische bundeling van de literatuur rond gender en de EU ook nuttig voor specialisten van dit thema omdat deze literatuur verspreid is over tal van aparte boekhoofdstukken, artikels en tijdschriften en een praktisch standaardwerk tot nu toe ontbrak.

Petra Debusscher
Universiteit Gent

Rengener C. Rittersma (ed.), *Luxury in the Low Countries. Miscellaneous Reflections on Netherlandish Material Culture, 1500 to the Present* (Brussel: Pharo Publishing, 2010) 271 p. ISBN 978 90 5487 797 4.

Binnen het domein van de consumptiegeschiedenis is al heel wat inkt gevloeid over de consumptie van specifieke luxegoederen en de intellectuele discursieve traditie waarbinnen het concept 'luxe' vaak het voorwerp van verhitte discussie werd. Zoals Rengener Rittersma als editor van deze bundel in de inleiding correct opmerkt, is 'luxe' een eerder suggestief, maar in essentie quasi-onmogelijk eenduidig te definiëren concept. Want, wat is luxe? Wat tot een noodzaak is geworden voor de één, is een al dan niet bereikbare luxe voor de ander. Bovendien zijn conventies over wat iets precies luxueus maakt erg tijd- en cultuurgebonden (Christof Jegggle). Er bestaat met andere woorden geen echt luxeproduct als dusdanig, aangezien het meest triviale product zoals water een etiket van luxeproduct opgekleefd kan krijgen binnen een specifieke context. De relativiteit van dit luxeconcept treedt bijvoorbeeld naar voren in de bijdrage van Daniëlle De Vooght over de eetcultuur aan het Belgische hof en die van Nelleke Teughels over het gebruik van het concept 'luxe' in de marketingstrategie van supermarkt Delhaize, waarin duidelijk wordt dat zelfs rond bepaalde voedingswaren en gerechten opzettelijk een aura van luxe kon gecreëerd worden.

Om te voorkomen dat de bundel zou blijven hangen op het niveau van definiëring en afbakening, heeft men doelbewust gekozen voor een, naar eigen zeggen 'panoramische aanpak', waarbij men op zoek gaat naar verschillende concrete manifestaties van een zeker 'luxe'begrip in het verleden en naar intenties achter het suggereren, tentoonspreiden en/of simuleren van 'luxe' door bepaalde sociale groepen. Na Rittersma's inleiding en een eerste indrukwekkende conceptuele bijdrage door Christof Jeggle, valt het geheel van negen casestudies uiteen in drie delen waarbij telkens aan de hand van erg concrete themata, verschillende reflecties van een luxebegrip verkend worden. Het geheel wordt uiteindelijk besloten met een nawoord dat jammer genoeg net iets te weinig aansluiting vindt bij de rest van het boek. De driedeling 'Eccentrica, Exotica and Nostalgia', 'Taste, Knowledge and Provenance' en 'Hybrids, Grey Zones and Phantasms' is zeker verdedigbaar, maar de samenhang tussen de bijdragen zou gewonnen hebben bij een korte algemene beschouwing per onderdeel of een uitgebreide algemene beschouwing op het einde. Hoewel de integratie tussen de verschillende bijdragen eerder gering is, zijn individuele bijdragen en dan vooral de laatste drie over eet- en restaurantcultuur erg innovatief en vormen een mooie bijdrage aan het historiografisch debat over de receptie van exotische luxueuze voedingswaren zoals chocolade, koffie en thee.

Het boek plaatst het vergrootglas boven de Nederlanden, zijnde huidig Vlaanderen (en Brussel) en Nederland, zonder vastgeketend te blijven aan deze grenzen, want ook koloniaal Japan wordt in het plaatje betrokken. Aangezien het grootste deel van het onderzoek naar de betekenis en invulling van 'luxe' zich heeft gericht en nog steeds richt naar de effecten van de Engelse industrialisatie, kolonisatie en naar de Franse cultuur die bijna als vanzelfsprekend met luxe verbonden werd, is deze studie qua geografisch zwaartepunt zonder meer vernieuwend te noemen. Wat echter ontbreekt zijn bijdragen over de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne luxenijverheid, handel in luxeproducten en 'lokale' luxeconsumptie, die voor deze sterk verstedelijkte regio zo kenmerkend waren, door te kiezen voor een focus op het fenomeen van verzamelen en het aanleggen van allerhande verzamelingen in de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw.

Doorheen het boek wordt duidelijk gemaakt dat de concepten 'luxe' en 'luxeconsumptie' onmiskenbaar verbonden zijn met de *performance* of *display* van een zekere status, de suggestie van distinctie en daaraan gerelateerde aspiraties (p. 14). Daarnaast wordt ook aangegeven dat vooral de intenties achter luxeconsumptie veel ruimer begrepen dienen te worden dan de klassieke accumulatie van weeldeproducten en het tentoonspreiden van rijkdom en overdaad. Florike Egmond, Anne Goldgar, Bert Timmermans en Cornelia Fanslau geven bijvoorbeeld in hun bijdragen overtuigend aan dat luxueuze verzamelobjecten zoals naturalia en tulpen, exotica en schilderijen niet louter te beschouwen zijn als statussymbolen (p. 185). Het vergaren en bezitten van luxeproducten vergden immers betrokkenheid, kennis en expertise, smaak, stijl en een voortdurende uitwisseling met *peers* en gelijkgezinden. De beleving van luxe kon dus nooit een privéaangelegenheid zijn, maar was steeds en noodzakelijk semi-publiek. Luxeproducten zelf waren evenmin passieve objecten, maar hadden eveneens verschillende functies te vervullen, gaande van het figureren als 'exclusief' geschenk in een politiek van *gift exchange* (Florike Egmond en Joji Nozawa), over het bestendigen van culturele en religieuze tradities (Hester Dibbits) tot het verhogen van (koop) comfort (Nelleke Teughels). Het consumeren van luxeproducten was dus nooit vrijblijvend, ook niet in de Nederlanden.

Hoewel grote, algemene debatten over luxeconsumptie jammer genoeg iets te weinig worden aangeraakt en algemene conclusies in het nawoord nagenoeg ontbreken, vormt deze bundel wel een belangrijke bijdrage tot een erg actueel historiografisch debat.

Julie De Groot

Centrum voor Stadsgeschiedenis – Universiteit Antwerpen

Peter Scholten, *Framing Immigrant Integration. Dutch Research-Policy Dialogues in Comparative Perspective* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011) 314 p. ISBN 978 90 8964 284 4.

Wie het Nederlandse integratiebeleid van de afgelopen decennia heeft bestudeerd, zal een zekere regelmaat niet ontgaan zijn: vanaf de jaren '70 vond ongeveer om de tien jaar een beleidswijziging plaats, steeds voorafgegaan door een rapport van de WRR. Wat deze beleidswijzigingen heeft veroorzaakt, en welke rol de WRR hierbij heeft gespeeld, zijn slechts enkele van de vragen die door Peter Scholten worden behandeld in zijn boek *Framing Immigrant Integration*. Het onderwerp van dit boek is niet de verandering van het integratiebeleid zelf⁵ maar de vraag waarom Nederlandse beleidsmakers én onderzoekers de integratieproblematiek in de loop van de tijd verschillend hebben gedefinieerd en welke rol de verhouding tussen onderzoek en beleid daarbij gespeeld heeft.

Hoe staten de aanwezigheid van immigranten in de samenleving reguleren en welke vormen van burgerschap aan immigranten worden toegekend, zijn vragen die al geruime tijd voorwerp van onderzoek en theorievorming zijn. Verschillende modellen zijn geformuleerd aan de hand waarvan integratiestrategieën, vaak op nationaal niveau, kunnen worden getypeerd en vergeleken. Het 'Nederlandse multiculturele model' is hiervan een voorbeeld. De afgelopen jaren is echter duidelijk geworden dat het multiculturalisme niet (langer) de leidende gedachte is achter het Nederlandse integratiebeleid, terwijl de indeling in nationale modellen meer algemeen in twijfel is getrokken.⁶ Scholten neemt in zijn onderzoek dan ook afstand van wat hij aanduidt als 'models thinking', en ontwikkelt in plaats daarvan een structuralistisch-constructivistisch analysekader waarmee juist de dynamiek van het integratiebeleid en de opeenvolgende keuzes voor verschillende modellen in kaart kunnen worden gebracht. De eerder ontwikkelde typeringen van integratiebeleid (assimilatie, multiculturalisme, differentiatie, universalisme en post-/transnationalisme) spelen in deze aanpak nog wel een rol. Zij fungeren echter niet meer als beschrijvingen van een eenduidige werkelijkheid, maar als mogelijke perspectieven ('frames'), die door de betrokken actoren worden gekozen om de integratieproblematiek te definiëren en beleidsmaatregelen voor te stellen. Bijzondere aandacht gaat hierbij uit naar de rol van onderzoekers (waaronder WRR, SCP en individuele wetenschappers) en beleidsmakers (ambtenaren en politici).

5. Zie daarover bijv. J.F.I. Klaver & A.W.M. Odé, *Civic Integration and Modern Citizenship* (Groningen 2009).

6. Bijv. C. Joppke, 'Beyond national models: Civic integration policies for immigrants in Western Europe', *West European Politics* 30:1 (2007) 1-22.